

Tellingen van aangespoelde vogels op het strand van Zuid-Kennemerland

Kees Camphuysen

Inleiding

De eerste olieslachtoffers waarvan in Nederland melding werd gemaakt, werden gevonden langs de kust bij Noordwijk aan Zee: "Woensdag vond ik aan het strand dood 18 zeekoeten, 6 Jan van Genten, 4 alken, 2 kraaien, 1 wulp en 1 duiker, op 5 na allemaal vol teer. Er schijnt een schip met teer getorpedeerd te zijn." (Verwey, 1915). Nadien zouden er nog vele honderdduizenden olieslachtoffers op onze kust aanspoelen (Camphuysen, 1989 & 1997). Bovendien zou blijken dat niet de vermeende oorlogshandelingen, maar operationele lozingen van olie op zee de voornaamste oorzaak van de stroom olievogels waren. Sommige soorten raakten bij kustbewoners zelfs bekend onder de naam teervogels, omdat ze eigenlijk nooit levend en gezond te zien waren, maar wel veelvuldig onder de olie aanspoelden.

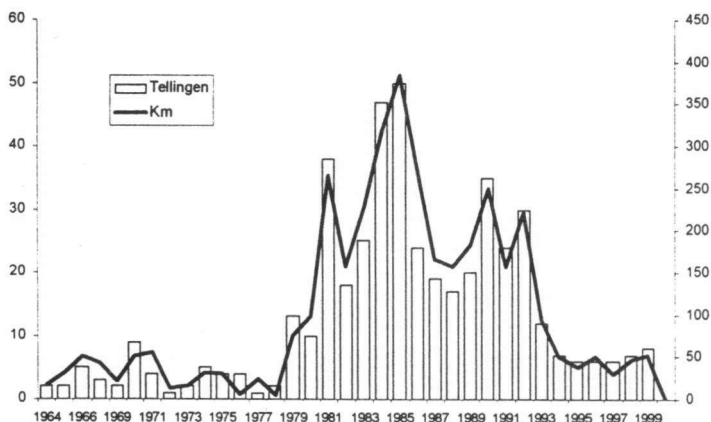
Uiterekend van strandingen langs de kust van Zuid-Kennemerland is ook in latere jaren veel bekend geworden (Geelhoed et al, 1998). Natuurminnaars als Jan Verwey en Jan Strijbos rapporteerden hun vondsten en tal van bijzondere zeevogels werden tussen Noordwijk en IJmuiden op het strand gevonden. Toen olieslachtoffertellingen een systematischer karakter kregen, kwamen veel van de beste en meest volledige gegevens uit deze regio (Kuyken & Zegers, 1968; Mörzer Bruijns, 1959; Platteeuw, 1987; Tanis & Mörzer Bruijns, 1962; Zegers 1969-1971). Aan de opbouwfase van het Nederlands Stookolieslachtoffer-Onderzoek (NSO), vanaf winter 1976/77, hebben tellers op dit gedeelte van de Noord-Hollandse kust een belangrijke bijdrage geleverd (figuur 1; Camphuysen 1981 & 1989). Tussen 1980 en 1990 werden tussen Noordwijk en IJmuiden jaarlijks gemiddeld 28 tellingen uitgevoerd (gemiddeld 225 km strand; archief NZG/NSO).

Helaas is sindsdien de telinspanning drastisch afgenomen, overigens net zoals in andere delen van ons land. Nu het tellersnetwerk in het grootste deel van Nederland weer gereactiveerd is, blijkt het echter met de belangstelling voor deelname in Zuid-Kennemerland nogal tegen te vallen. Met deze bijdrage wordt getracht om hernieuwde interesse te

wekken voor een langlopend, buitengewoon waardevol (landelijk) onderzoek, in de hoop dat ook dit kustgedeelte weer af en toe wordt bezocht door oplettende strandwandelaars. De hier gepresenteerde vondsten, trends en bijzonderheden zouden aanleiding kunnen zijn om een nieuwe telgroep te vormen en weer regelmatig tellingen van dode vogels uit te voeren en in te sturen.

Tellingen tussen Noordwijk en IJmuiden

Sinds het midden van de jaren zestig werden in Zuid-Kennemerland 468 geregistreerde olieslachtoffertellingen uitgevoerd, over een afstand van 3681 km. Hiervan vonden 429 tellingen (3364,8 km) in het winterhalfjaar plaats. Wintertellingen zijn altijd de belangrijkste bron van informatie geweest bij het stookolieslachtofferonderzoek. Al was het maar omdat de stranden dan minder vaak gereinigd worden, maar vooral omdat de aantallen zeevogels in ons kustgebied in het winterhalfjaar veel groter zijn (Camphuysen & Heubeck, in press). De grootste telactiviteit langs de kust van Zuid-Kennemerland vond plaats tussen 1979 en 1993 (figuur 1).

Figuur 1. Aantal olieslachtoffertellingen en totaal afgelegde afstand (km) per jaar tussen Noordwijk en de Zuidpier van IJmuiden, 1964-2000 (archieff NZG/NSO).

Vondsten langs de kust van Zuid-Kennemerland

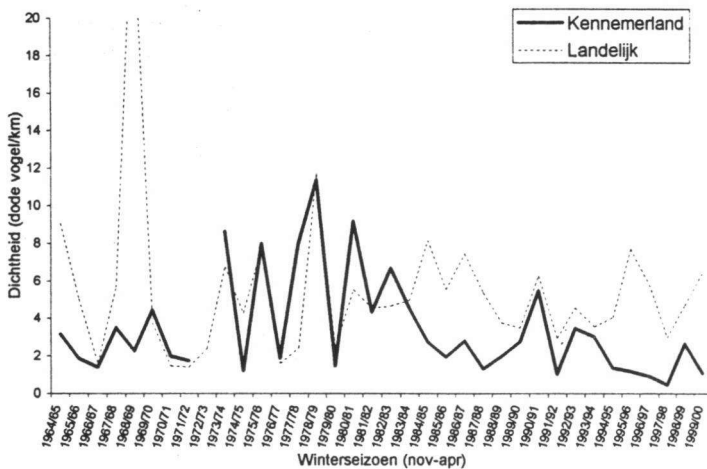
Algemeen

Langs de kust van Zuid-Kennemerland werden ruim 14000 dode vogels gevonden. Veruit de talrijkste dood gevonden soorten in dit gebied zijn drie soorten van open zee: de Zeekoet (32,3% van alle dood gevonden vogels), de Drieteenmeeuw (13,6%) en de Alk (7,9%; tabel 1). 's Winters werden 11722 dode vogels gevonden, een gemiddelde dichtheid van 3,5 kadaver per kilometer. Van seizoen tot seizoen wisselt het aantal vondsten enorm. Bijvoorbeeld onder invloed van de strengheid van een winter (extra sterfte van bijvoorbeeld Fuut, Meerkoet en steltlopers in strenge winters) of doordat in het ene jaar veel vaker aanlandige wind voorkomt dan in het andere jaar.

Tabel 1. Talrijkste dood gevonden vogelsoorten tussen Noordwijk en IJmuiden en het percentage dat elk van hen uitmaakte van het totaal van ruim 14.000 dood gevonden vogels op dit kustgedeelte.

Soort	Aantal	% van totaal
Zeekoet	4609	32,3
Drieteenmeeuw	1944	13,6
Alk	1130	7,9
Zilvermeeuw	743	5,2
Meerkoet	563	3,9
Fuut	535	3,7
Stormmeeuw	441	3,1
Zwarte Zee-eend	404	2,8
Kokmeeuw	403	2,8
Koperwiek	394	2,8
Noordse Stormvogel	375	2,6
Scholekster	210	1,5
Grote Mantelmeeuw	195	1,4
Meeuw spec	187	1,3
Jan-van-gent	166	1,2
Merel	154	1,1
Postduif	150	1,0
Spreeuw	130	0,9
Vogel spec	110	0,8
Kramsvogel	108	0,8
Roodkeelduiker	84	0,6
Eidereend	78	0,5
Kuifeend	75	0,5

Aanvankelijk lagen de dichtheden in dit kustgedeelte op een zelfde niveau als de landelijke gemiddelden. Vanaf het midden van de jaren tachtig veranderde dit beeld opvallend: de hier gevonden dichtheden bedroegen meestal slechts de helft van de landelijke waarden (figuur 2)!

Figuur 2. Landelijke dichtheden (aantal dode vogels per getelde kilometer) in het winterhaljaar (nov-apr) en dichtheden langs de kust van Zuid-Kennemerland, 1964/65-1999/00.

Bijzondere vondsten

Eén van de meest uitzonderlijke vondsten van de laatste jaren langs de kust van Zuid-Kennemerland was het verse kadaver van een Atlantische Kuhls Pijlstormvogel op 15 november 1981 bij Noordwijk (Camphuysen, 1982). Opmerkelijk genoeg was er van deze zeldzame soort op 26 oktober 1947 ook al een exemplaar ten noorden van Noordwijk opgeraapt (Ardea 35: 240-241). Vrijwel even zeldzaam als strandvondst is de Grote Pijlstormvogel. Van deze soort werden hier liefst drie exemplaren gevonden: 17 november 1915 bij Noordwijk (Ardea 4: 130-131), 28 oktober 1945 bij Noordwijk (Limosa 18: 80) en 18 november 1945 tussen Bloemendaal en IJmuiden (collectie Zoölogisch Museum Amsterdam (ZMA)). De eerste twee dode Vale Pijlstormvogels van Nederland werden hier gevonden (Van den Berg & Bosman, 1999): 13 september 1918 bij Noordwijk (Ardea 7: 132) en 9 oktober 1955 bij Zandvoort (Ardea 43: 308-309), waarmee de reputatie van de Kennemerstranden als pijlstormvogelvindplaats hoog gehouden wordt.

Minstens zo opmerkelijk zijn de liefst drie Geelsnavelduikers op de Zuid-Kennemerlandse trajecten. De vondsten op 30 december 1934 bij Zandvoort (Ardea 24: 47-49) en op 12 februari 1946 bij Noordwijk (Ardea 35: 230) waren de eerste aanvaarde waarnemingen in Nederland in de twintigste eeuw (Van den Berg & Bosman, 1999). Daarnaast is een exemplaar op 2 februari 1979 in IJmuiden gevonden (collectie ZMA). De meest recente bijzondere vondst, waarvan we weet hebben, is een IJsduiker op 14 november 1996 door Raymond van Splunder. Minder uitzonderlijk, maar niettemin aardige vondsten, zijn drie Stormvogeltjes: 17 december 1960 (Natura 58: 30-31), 5 november 1981 (Kees Camp-huysen) en 6 november 1988 (Ron van Houwelingen). Één van de twee Nederlandse Blauwvoorhoofdamazonen werd hier op 30 november 1985 door André Sterk gevonden. Een bijzondere vondst onder de niet-zeevogels was de volwassen Lederschildpad op 18 november 1983 (Kees Camp-huysen & Frank van den Ende).

In tabel 2 is de verdeling van de 'bijzondere vondsten' in de loop van het jaar samengevat. Behalve de genoemde vogels zijn ook vondsten van een Kuifaalscholver in januari 1987 en een Grauwe Franjepoot in december 1965 tot de bijzonderheden gerekend. Opvallend genoeg zijn de meeste bijzondere vondsten afkomstig uit de herfst (oktober-november). In de tweede helft van de winter (januari-april) werden veel minder bijzonderheden gevonden dan op grond van het aantal uitgevoerde tellingen verwacht had mogen worden.

Tabel 2. Aantal tellingen langs de kust van Zuid-Kennemerland per maand, de gerapporteerde bijzondere vondsten op dit traject en het verwachte aantal bijzonderheden op grond van de waarnemingsinspanning.

	Tellingen	Bijzondere vondsten	
		Gevonden	Verwacht
Jan	126	1	4,6
Feb	102	2	3,7
Mrt	56		2,0
Apr	19		0,7
Mei	4		0,1
Jun	2		0,1
Jul	2		0,1
Aug	6		0,2
Sep	8	1	0,3
Okt	19	3	0,7
Nov	70	8	2,5
Dec	84	3	3,0
Totaal	498	18	18,0

Oorzaak van afnemende dichtheden?

De afnemende dichtheden dode vogels op de kust van Zuid-Kennemerland (figuur 2) worden niet veroorzaakt door een verminderde waarnemingsinspanning, noch door een verminderde ervaring van de tellers. Voor het eerste wordt immers gecorrigeerd, terwijl dezelfde tellers al sinds het begin van de jaren tachtig aan het onderzoek deelnemen. Gezien de onverminderd hoge dichtheden elders langs de Nederlandse kust lijkt verminderde vogelsterfte op zee eveneens uitgesloten. Het is verleidelijk de oorzaak te zoeken in de herkolonisatie van het duingebied door de Vos. Menig kustbewoner zal deze suggestie onmiddellijk beamen. Vossen worden geacht 's nachts het strand af te stropen en met aangespoelde kadavers aan de haal te gaan. De voortdurende stranding van zeevogels op onze kust zou verzwakte Vossen zelfs de winter door kunnen helpen!

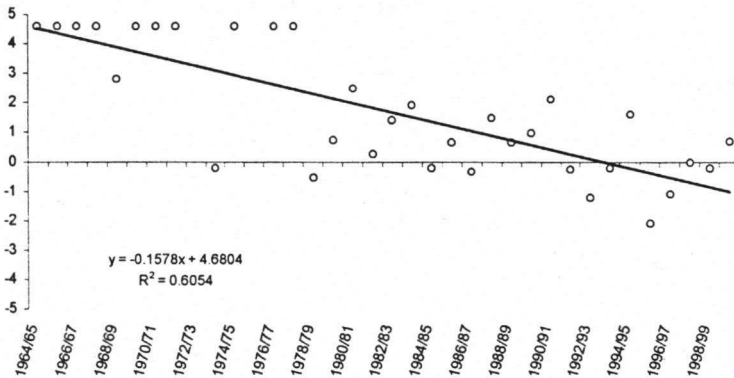
Toch zijn er afgezien van talrijke indirecte waarnemingen, zoals vossenkeutels op aangevreten kadavers en waarnemingen van vossen(prenten) op het strand (pers. obs.), weinig directe waarnemingen waaruit deze predatie onomstotelijk blijkt. Een anekdote uit de Harger- en Pettemerpolder achter de Hondsbosche Zeewering is in dit verband aardig. Begin 1995 kwam Jos Roersma tijdens een wandeling over de dijk pootafdrukken van een Vos in de sneeuw tegen. Deze sporen kwamen van het strand en leiden naar een rietkraag, waar een half opgegeten, met stookolie besmeurde Zeekoet was begraven (Roersma, 1995). In hoeverre dit foerageergedrag van Vossen een incident betreft of dat het regelmatig voorkomt is onbekend. Het zou van grote betekenis zijn indien gerichte waarnemingen in het veld deze predatie zouden kunnen bevestigen en (liefst) zelfs kwantificeren. Bij deze een oproep aan bewoners van de Hollandse kuststrook om er eens op uit te trekken of om andere bewijzen te verzamelen dat hier grote hoeveelheden kadavers ongemerkt verdwijnen.

Oliebesmeuring van zeevogels

Tellers die al enkele tientallen jaren meelopen met dit onderzoek weten het zeker: de zee is duidelijk schoner geworden. Waar in 1980 nog vrijwel elke opgeraapte Zeekoet tenminste licht met olie besmeurd was, gaat het tegenwoordig 'nog maar' om ongeveer 70% van deze vogels. Uit een analyse van de NSO-gegevens bleek het aandeel met olie besmeurde exemplaren van het aantal gevonden complete kadavers (het zogenaamde oliebevuilingspercentage) een betere maat voor de olievervuiling op zee te zijn dan de dichtheid aangespoelde vogels (Camphuysen, 1995). Het oliebevuilingspercentage vertoont echter geen rechtlijnig verband met de vervuiling op zee, maar een S-vormige relatie. Met andere woor-

den vijf keer zoveel met olie besmeurde slachtoffers betekent niet dat de vervuiling op zee ook vijf keer zo hoog is.

De oliebevuilingspercentages van alle tussen Noordwijk en IJmuiden aangespoelde vogels zijn per seizoen uitgezet in figuur 3. Om een (lineaire) trend in de vervuiling inzichtelijk te maken zijn deze percentages met een wiskundige truc omgezet; ze zijn geloggetransformeerd. Het landelijke beeld van een gestage afname in vervuiling komt ook naar voren uit het in Zuid-Kennemerland verzamelde materiaal. Hoewel van de oudste gegevens niet vaststaat, dat ook de niet met olie besmeurde dode vogels altijd werden genoteerd, is de gevonden afnemende trend ook significant wanneer alleen de gegevens vanaf 1979 gebruikt worden.

Figuur 3. Logit-getransformeerde oliebevuilingspercentages van op de kust van Zuid-Kennemerland aangespoelde vogels sinds 1964.

Voortgezet onderzoek

De hoeveelheid verzamelde gegevens in het landelijk stookolieslachtoffer-archief is immens. Inmiddels staan ongeveer 212000 dode vogels geregistreerd, met daarbij veel belangrijke details als leeftijd, ondersoort en geslacht, waardoor we enorm veel geleerd hebben over het voorkomen van kust- en zeevogels in Nederland. Inmiddels hebben we kunnen aantonen dat het met de olie vervuiling van de zee de goede kant op gaat, ofschoon we volgens de huidige trends toch nog ongeveer 35 jaar zullen moeten wachten voor alle aangespoelde Zeekoeten in ons land vrij van olie zullen zijn. Met dit stuk in de Fitis hoop ik de aandacht weer eens op dit waardevolle onderzoek te vestigen en nieuwe tellers tot meezoeken te bewegen. Telformulieren, een uitgewerkte methode en hulpmiddelen bij de identificatie zijn te verkrijgen op het centrale adres:

Kees Camphuysen
Ankerstraat 20
1794 BJ Oosterend (Texel)
fax/tel: 0222-318744
E-mail: kees.camphuysen@wxs.nl

Ingezonden tellingen worden onmiddellijk verwerkt en maandoverzichten op internet zijn bedoeld om iedereen voortdurend over het telwerk en de vondsten op de hoogte te houden. De URL van het NSO is <http://home.planet.nl/~camphuys/NZGNSO.html>. Deze pagina is ook te bereiken via de link naar de werkgroep NSO op het stookpietendeel op de VWG-website. Om dubbeltellingen te voorkomen is het verstandig voor een telling even contact op te nemen met Steve Geelhoed.

Dankwoord

Dit stuk zou nooit geschreven zijn zonder de stimulerende suggesties van Steve Geelhoed. Ik wil van de gelegenheid gebruik maken om alle tellers die gegevens van de kuststrook van Zuid-Kennemerland hebben toegevoegd aan het archief van het Nederlands Stookolieslachtoffer-Onderzoek te bedanken voor hun gegevens:

N. Aarts, A. Bank, N. Beenhakker, A. van den Berg, P. Bijlhouwer, P. Böhre, M. Bolwerk, N. Botman, A. Botte, A. Botter, C.W. Braat, R. Buijter, L.S. Buurma, C.J. Camphuysen, E.A.M. Camphuysen, G. Camphuysen-Jonker, F. Cottaar, (A)CJN D-VI, P.J.T. Derks, A.J. van Dijk, F. van Dijk, J. van Dijk, F. Dorèl, R.M. Dubbelt, G.J.M. Dumay, F. Duyffjes, H. van Duyn, L. van Duyn, F.P. van den Ende, R. Erents, J. van Ewijk, J.A. van Franeker, S.C.V. Geelhoed, R. de Graaff, T. Gras, ACJN Haarlem, NJN Haarlem, R. de Haas, E. Halm, H. van Halm, B. Hemmers, P. van Heusden, C. Hieselaar, F. Hieselaar, B. van der Hoorn, F. Hopman, R. van Houwelingen, E. van Huijssteeden, F. Jansen, M. Janssen, M. de Jong, G.O. Keijl, P. Korringa, E. Kraak, R. Kriek, H. Krikke, E.J. van Leeuwen, G. van Leeuwen, M.F. Leopold, G. Lubbers, F.J. Maas, R. Mantel, D. Moerbeek, R. de Mooij, W. van Muiswinkel, H.H. Niesen, D. van der Niet, NJN, A. Nusse, D. van den Oever, M. Oort, A. Otte, C. den Ouden, J.E. den Ouden, S. Overdevest, P. van 't Padje, F. Perk, P.J. Peters, H. van Pijkeren, C.S. Roselaar, H. Sandee, H.A. Schaap, ACJN Schagen, H. Schekkerman, R. Schoevaart, S. Schoevaart, R. Slaterus, M. Sluys, R. Sluys, S. Smit, R. van Splunder, A. Steenvoorden, A.M. Sterk, J. Stuart, P. Thomas, H. Vader, M. van Veen, H. Veldhuizen van Zanten, H. Verbrugge, I. Verwey, J. Verwey, R. Verwey, W. de Vet, P. Vink, P. Vinke, J. Visser, J. Wattel, W. Weerheijm, M. Willems, K. Woutersen, C. Zonneveld en K. Zweeres.

Literatuur

- Berg, A.B. van den & Bosman, C.A.W., 1999. Zeldzame vogels van Nederland. GMB Uitgeverij, Haarlem/Stichting Uitgeverij van de KN-NV, Utrecht.
- Camphuysen, C.J., 1981. Verslag van de landelijke stookolieslachtoffertelling 1980. NSO Jaarverslag 1980: 8-13.
- Camphuysen, C.J., 1982. Vondst van een Kuhls Pijlstormvogel *Calonectris diomedea*. Limosa 55(3): 99-100.
- Camphuysen, C.J., 1989. Beached Bird Surveys in the Netherlands 1915-1988; Seabird Mortality in the southern North Sea since the early days of Oil Pollution. Techn. Rapport Vogelbescherming 1, Werkgroep Noordzee, Amsterdam.
- Camphuysen, C.J., 1995. Olieslachtoffers langs de Nederlandse kust als indicatoren van de vervuiling van de zee met olie. Sula 9(1): 1-90.
- Camphuysen, C.J., 1997. Olievervuiling en olieslachtoffers langs de Nederlandse kust, 1969-97: signalen van een schonere zee. Sula 11(2): 41-156.
- Camphuysen, C.J. & Heubeck, M., in press. Marine oil pollution and beached bird surveys: the development of a sensitive monitoring instrument. Environmental Pollution (due April 2001).
- Geelhoed, S., Groot, H., Huijssteeden, E. van, Leeuwen, G. van & Nobel, P. de (red.), 1998. Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland/KNNV Uitgeverij. Utrecht.
- Kuyken, E. & Zegers, P.M., 1968. De stookpietentelling 1968. Amoeba 44: 153-158.
- Mörzer Bruijns, M.F., 1959. Stookolievogels op de Nederlandse kust. De Levende Natuur 62(8): 172-178.
- Platteeuw, M., 1987. Olieslachtoffers in Nederland in vroeger tijd: een nieuwe presentatie van oude tellingen. Sula 1(4): 89-102.
- Roersma, J., 1995. Vos grijpt een met stookolie besmeurde Zeekoet. Nozos-nieuws 3(2): 12.
- Tanis, J.J.C. & Mörzer Bruijns, M.F., 1962. Het onderzoek naar stookolievogels van 1958-1962. De Levende Natuur 65: 133-140.
- Verwey, J., 1915. De Trekvogels, de Oorlog en nog wat. De Levende Natuur 20(1): 20.
- Zegers, P.M., 1969. Stookolie-tellingen 6 en 7 april 1969. Aythya 7: 3-8.
- Zegers, P.M., 1970. Olieslachtoffer telling 1969. Amoeba 46: 4-14.
- Zegers, P.M., 1971. Olieslachtoffertelling 1970. Amoeba 47: 4-17.

Kees (C.J.) Camphuysen, Ankerstraat 20, 1794 BJ Oosterend, Texel